

Esettanulmányok egy hatásláncok motiválta thematikus elméletben¹

Kivonat: Jelen cikk alapját az előző kolozsvári konferencián bemutatott Alberti-féle hatásláncelmélet képezi (Alberti 2013), mely azon az elképzelésen alapul, hogy a világbeli tapasztalat sokkal közvetlenebb módon képeződik le a nyelv szintaktikai és morfológiai struktúráira, mint azt más tematikus elméletek feltételezik. A másutt már publikált esettanulmányaimat ezúttal kifejezetten e tétel igazolására szeretném felhasználni. Az elemzések alapján megerősítve látom Alberti és mtsai (2015) hipotézisét, miszerint a nyelvi forma (a szintaxis és a morfológia) arra törekszik, hogy a külvilágnak és a beszélő belső világának bizonyos tényezőit hűségesen leképezze. E tényezők, valamennyien a mondatokban megnevezett szereplők viszonyaira vonatkoztatva: a külvilági hatásirány, a szubjektív hatásrelevancia és az információszerkezeti hatókör. E három motiváló tényező bonyolult összjátéka elfedi a motiváltság tényét, de ha megtaláljuk az ideális nézőpontot, a nyelvi tények szövevényes káosza természetesen motivált, áttekinthető rendszerként lép elénk.

Kulcsszavak: Tau modell, centrális keretek, finn nyelv, igenévi konstrukciók, hatáslánc

0. Bevezetés

Jelen cikk alapját az előző kolozsvári konferencián bemutatott Alberti-féle hatásláncelmélet (Alberti 2013) képezi, mely azon az elképzelésen alapul, hogy a világbeli tapasztalat sokkal közvetlenebb módon képeződik le a nyelv szintaktikai és morfológiai struktúráira, mint azt más tematikus elméletek (vö. pl. Komlósy 1992) feltételezik. A másutt már publikált esettanulmányaimat (Farkas 2012) ezúttal kifejezetten e tétel igazolására szeretném felhasználni.

¹ A cikk megírását az OTKA NK 100804 „Átfogó magyar nyelvtan” – “Comprehensive Grammar Resources: Hungarian” támogatta. Alberti (2013) hatásláncelmélete egyes aspektusainak megbeszéléséért köszönettel tartozom a szerzőnek.

Ami a szintaxist illeti, a világban észlelhető **A→B** hatás a szórendben ⟨A,B⟩ vonzatsorrendként képezendő le, ahogy az erre való humán predesztináltságot az anyanyelv-elsajátítás kutatói igazolták is (pl. Naigles 1990, Lidz–Gleitman 2004; l. még Alberti et al. 2015). Mint majd rámutatok azonban, az alapul vett hatásláncelméletben célszerű közvetlen (avagy objektív) és közvetett (avagy szubjektív) motíváltságot elkülöníteni, így téve teljessé az előző bekezdésben megfogalmazott alaptételt.

Mindenekelőtt azonban idézzük fel (vö. Alberti et al. 2015), hogy a morfológia további segédeszközt nyújthat a világban észlelhető **A→B** hatás nyelvi megjelenítéséhez. Az akkuzatív nyelvekben a behatottság tényét jelölik meg esetraggal: ⟨A,B⁺⟩, míg az ergatív nyelvekben a hatásgyakorló aktivitást: ⟨A⁻,B⟩. Ha egy szituációt úgy mutatunk be, hogy egyetlen vonzatszereplő kap csak szintaktikai megjelenítést, a morfológiai jelöletlenség – mint alapstratégia – mellett (⟨C⟩) elképzelhető a szereplőt eredetileg jellemző ágensi (⟨C⁻⟩) vagy páciensi (⟨C⁺⟩) karakter morfológiai jelzése is.

Ahogy az ige–vonzat kapcsolatot biztonságosan megmutató egyeztetési viszonyokat tartalmazó grammatikákban – mintha „túlbiztosítónak” éreznék a beszélők a grammatikai rendszerüket – fellép a *pro-drop* jelensége, úgy lazulhat fel az imént említett szórendi szigor. Egy akkuzatív nyelvben a ⟨B⁺,A⟩ szórend, egy ergatív nyelvben pedig a ⟨B,A⁻⟩ szórend megfelelhet a világban észlelhető **A→B** hatás kifejezéseként – elfedve immár a közvetlen világleképező motivációt. A szórendi szabadság jelensége talán önkényesnek látszik első pillantásra, de valójában újabb külső (a morfológián/szintaxison kívül fekvő) motivációt találhatunk: valamiféle B>A pragmatiko-szemantikai hierarchiát (hatóköri sorrendet) jelenít meg az adott grammatika (Alberti et al. 2015).

Esettanulmányaimban azt mutatom be, hogy hogyan illeszthető be az akkuzatív/ergatív tipológiába a magyar és a (bitranzitív vonzatstruktúrákat is tartalmazó) angol mellett a finn grammatika, különös tekintettel a közvetlen és közvetett szórendi motíváltság fent említett elkülönítésére. Nyilván az ⟨A,B⁺⟩ típust sejtethetjük meg az (1a–b) tranzitív vonzatstruktúrában, de vajon az akkuzatívusz vagy az esetrendszerben domináns partitívusz tekintendő-e a behatott szereplő jelölőjének? A cikk részletesen bemutatja, milyen szövevényes képet mutat a finn nyelv abban a tekintetben, hogy a különféle (főként igenévi) konstrukciókban milyen módon jelölik meg a tárgyat, illetve az (intranszítív) alanyt.

(1) Aktív (tranzitív) ige vonzatszerkezete kétféle kérdő mondatban: $\langle A, B^{-A/n/t} \rangle^2$

- a. *Löys-i-kö sisäkkö häne-t / Kaisa-n / avaim-e-t?*
talál-Imperf.Sg3-QP³ szobalány ő-Acc Kaisa-Acc kulcs-Pl.Acc
'Megtalálta a szobalányt / Kaisát / a kulcsokat?'
- b. *Löys-i-kö sisäkkö hän-tä / Kaisa-a / avaim-i-a?*
talál-Imperf.Sg3-QP szobalány ő-Part Kaisa-Part kulcs-Pl-Part
'Nem találta meg a szobalányt / Kaisát / a kulcsokat?' (a kérdező tagadó válasza számára)

A cikk a következőképpen épül fel. Az első fejezetben röviden felvázolom a cikk alapját képező Alberti-féle (1997, 2006, 2009, 2013) univerzális Tau modellnek a kettős motiváltságára vonatkozó tételét. A második rész az angol vonzatszerkezet-változatokban tapasztalható szubjektív motivációval foglalkozik. A harmadik fejezet a finn centrális kerettel kapcsolatos hipotéziseket tárgyalja, a negyedik fejezetben pedig áttekintem, hogy a finn igenévképzés alestetei miképpen elemezhetőek a Tau modellben, illetve az egyes szerkezet típusok hogyan rendezhetőek típusokba az említett elméleti modell alapján. A cikket rövid összegzés zárja (5. fejezet).

1. Az elméleti háttér: a Tau modell

Az Alberti (1997, 2006, 2009, 2013) által alapvetően a magyar és angol nyelvre kidolgozott Tau modell a tematikus szerepek elméletének továbbfejlesztése (Bresnan–Kanerva 1989, Dowty 1991, Komlósy 1992). Lexikai-szemantikai háttérstruktúrát nyújt, ami morfológiai és szintaktikai jelenségek magyarázatához szolgáltat releváns információt, így például arra, hogy egy adott vonzatkereten belül miből lesz alany, illetve tárgy. Ugyanis paradox módon pontosan az alanyi és a tárgyi funkció az, mely „tematikusan jellemezhetetlen”, mintha ezen grammatikai szerepek éppen hogy elfednék a jelentést, nem pedig megmutatnák azt (Farkas 2012: 211).

A Tau modell nagy előnye, hogy a bizonytalan szereplisták helyett (Alberti 2013) absztrakt hierarchiát nyújt az argumentumok között: ha a hatásláncban X megelőzi Y-t, akkor az igei centrális keret ezen esetben $\langle \text{Alany}, \text{Tárgy} \rangle$ lesz, ahol $X=\text{Alany}$, illetve $Y=\text{Tárgy}$; és ennek fordítottja, a $\langle \text{Tárgy}, \text{Alany} \rangle$ keret nem is le-

² Az $-A/n/t$ rövidítésben az $-A$ a partitívusz esetragjára utal, ennek a finn nyelvben több allomorfa van ($-a/-ä/-ta/-tä$), de ez témánk szempontjából nem releváns. A $-t$ az akkuzatívusz ragja személyes névmások, valamint a *kene-t* 'ki-Acc' kérdő névmás esetében, az $-n$ pedig az akkuzatívusz ragja az összes többi esetben egyes számban. A finn főnevek akkuzatívusza többes számban alakilag egybeesik a nominatívusszal.

³ A QP annotáció a „question particle” ('kérdőpartikula') jelölésére szolgál.

hetséges. Vegyük például szemügyre alább az 1. ábrát, melyben az *ás* ige polarításos hatásláncsaládjá látható Alberti (2011a) alapján. Ha ebből a részben rendezett argumentumstruktúrából kiragadunk két szereplőt, akkor a hatásirány alapján egyértelműen megjósolható, hogy melyikükből lesz alany, és melyikükből tárgy; továbbá (sőt elsődlegesen) az elmélet azt is megjósolja, hogy a fordított elosztás nem eredményezhet grammatikus mondatot (l. például az 1. táblázatban az 1., 4. és 7. példát).

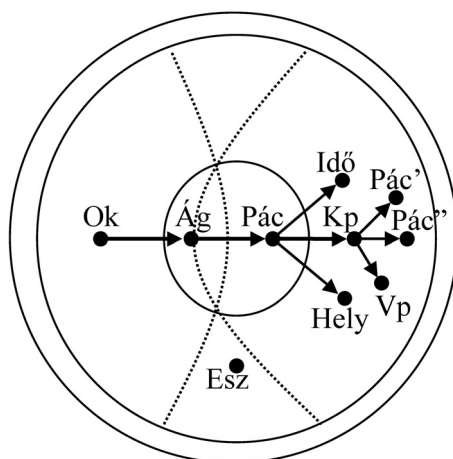
(2) Közvetlen (1.) és közvetett (2–10.) hatásyakorlás az *ás* igető polarításos hatásláncsaládjában:

1. táblázat. Az *ás* igetőhöz társítható vonzatszerkezet-változatok

Centrális esetkeret	<i>ás</i>
⟨Ágens, Páciens⟩	1. A kalózok (kétségbeesetten) ásták <i>az agyagos földet</i> . 1'. *Az agyagos föld ásta a kalózokat.
⟨Ágens, Idő⟩	2. A kalózok végigásták <i>a napot</i> .
⟨Ágens, Hely⟩	3. A kalózok felásták <i>a szigetet</i> .
⟨Ágens, Kezdőpont⟩	4. A kalózok ástak <i>egy mély gödröt</i> . 4'. *A gödör ásta a kalózokat.
⟨Ágens, Végpont⟩	5. A kalózok ástak <i>egy sírt</i> .
⟨Ágens, Páciens'⟩	6. A kalózok elástak <i>egy értékes kincset</i> .
⟨Ágens, Páciens''⟩	7. A kalózok kiástak <i>egy értékes kincset</i> . 7'. *A kincs kiásta/kiásatott a kalózokat. 7''. ??A kincs kiásatott a kalózok által.
⟨Ágens, Eszköz⟩	8. –
⟨Okozó, ...⟩	9. A vezér ásatott <i>egy gödröt/el-/kiásatta a kincset/ ...</i>
⟨Okozó, Ágens⟩	10. ?? A vezér (álló nap) ásatta <i>az embereit</i> .

A világban észlelhető **A**→**B** hatás tehát a szórendben ⟨A,B⁺⟩ szórendi és/vagy vonzatsorrendként képezendő le, mint azt a Bevezetésben leszögeztük Alberti et al. (2015) gondolatmenetére alapozva, mely kimutatja így módon a külső hatásirány és a nyelvbe kódolódó szórendi és/vagy grammatikaifunkció-sorrenden alapuló motívált kapcsolatot. Mi a motiváció azonban az oly gazdag vonzatszerkezetalternatívacsaládokat létrehozó képzés hátterében, túl azon, hogy a létrejövő alakok egyszerűen betartják a hatásirányt? Önmagában a hatásirány betartását még nem elégséges megneveznünk mint motivációs hajtóerőt; csupán annyit szögezhetünk le, hogy a még fel nem fedett motivációs tényező kompatibilis a hatásirány leképezésével.

Mint Alberti (1997, 2006, 2009, 2013) számos helyen leszögezi, a szófajváltáson túl a képzések döntő oka az, hogy az adott szereplő(pár)t „előtérbe állítsuk”

1. ábra. Az *ás* igető polaritásos hatáslánccsaládja

azzal, hogy ezen összetevő(k) alany-, illetve tárgyesetet kap(nak), vagyis a morfológiailag legkevésbé jelölt esetek valamelyikét, így feloldva a szakasz elején felvetett „paradoxont”. Ezt az előtérbe állítási lépést a beszélő pragmatiko-szemantikai szándékára hivatkozva mondhatjuk ki motiváltnak, ezzel egy kettős motiváltságon alapuló hipotézist felállítva a vonzatszerkezetek morfoszintaktikai megvalósulására nézve. Csupán a fenti (2.1) vonzatszerkezet-változat mutatja meg a világbeli közvetlen hatásgyakorlást, az összes többi (2.2–10) a többlépéses, közvetett hatásgyakorlás bemutatásának tekinthető. A közvetett bemutatás mögött pedig a beszélő azon (szubjektív) szándéka jelenti a motivációt, hogy a világbeli hatásláncolat hosszadalmas objektív bemutatása helyett az általa relevánsnak ítélt hatást emeli ki. A (2.9) vonzatszerkezet-változatokat például az a szemlélet motiválja, miszerint a földdarabokkal küszködő kalózok látványa mögött (2.1) a kalózvezér akarata a döntő a gödrök létrehozására, illetve kincsek elrejtésére vonatkozóan. A külvilág tehát (többé-kevésbé) definiál a nyelvhasználó számára egy hatásirányt, referenciális-szemantikai (Dowty 1991) motivációt kínálva, a beszélőnek azonban joga és kötelessége valamiféle kognitív vagy pragmatiko-szemantikai motivációt is megmutatni a külső eseményekben. A tárgyatlanná tett vonzatszerkezet-változatokat is e motivációból vezethetjük le: ezeket akkor választja a beszélő, amikor egy eseményben nem tartja relevánsnak az amúgy a külvilágban meglévő hatásgyakorlást, és/vagy egy olyan hatást tart meghatározónak, amelyet egy szereplő önmagára gyakorol például valamilyen tevékenység révén (pl. *Péter iszik* – önmagát tönkre téve).

A képzést tehát úgy foghatjuk fel, mint a változó világhoz folyamatosan igazodó nyelv gazdagodásának fontos elemét: általa jönnek létre a külvilági összetett hatás-láncolatok közvetett, de releváns motívumainak megragadását lehetővé tévő nyelvi alakulatok.

Teljes összhangban a korábbiakkal (Farkas 2012: 212), a képzés típusát három tényező megadásával definiálhatjuk: 1. megadjuk a képzés bemenetétül szolgáló $\langle -C, +C \rangle$ centrális keretet; 2. megadjuk a kimeneti centrális keretet; és 3. megadjuk a keretváltzás módját. Ez utóbbi ötféle lehet: törlés történik a $-C$ (3a) vagy a $+C$ funkcióban (3c); új szereplő jelenik meg ezen helyek valamelyikén (3b, 3d); illetve változatlan marad az eredeti centrális keret (3e).

- (3) a. A kalózok_{-C} elásták a kincset_{+C}. → A kincs_C elásatott/el van ásva.
 b. A kalózok_{-C} elásták a kincset_{+C}. → A kalózvezér_{-C} elásatta a kincset_{+C}.
 c. A kalózok_{-C} ásták a földet_{+C}. → A kalózok_C (álló nap) ástak.
 d. A kalózok_{-C} ásták a földet_{+C}. → A kalózok_{-C} ásták a gödröt_{+C}. →
 → A kalózok_{-C} elásták a kincset_{+C}.
 e. A kalózok_{-C} ásták a földet_{+C}. → A kalózok_{-C} (csak immel-ámmal) ásogatták a földet_{+C}.

Alberti (2006) *elfajul*mak nevezi azt a $\langle C \rangle$ esetet, amikor egyetlen szereplő alkotja a centrális keretet: a polaritásában jelöletlen C a magyarban – az akkuzatív nyelveknél megszokott módon – alanyesetben jelenik meg, ahogyan azt a kimenetek a (3a) és a (3c) példában szemléltetik.

2. Szubjektív motiváció az angol vonzatszerkezet-változatokban

A Tau modell alapvetően magyar és angol adatokra épült. Az igei centrális keretet tekintve már e két nyelv között is van különbség, hiszen míg a magyar centrális keret az akkuzatív nyelveknél várható módon alakul: $V\langle \text{Nom}_{-C}, \text{Acc}_{+C} \rangle$, az angolban ezen a kereten kívül (5a–b) Alberti (1997) egy háromtagú centrális keret léte mellett is érvel, amely a bitranzitív konstrukciók (4a) esetére alkalmazható: $V\langle \text{Nom}_{-C}, \text{Acc}_{C}, \text{Acc}_{+C} \rangle$. Az érvek szemléltetése a Tau modell logikájának megértésében is segít, ezért kezdjük ezzel!

Amint azt a (4) példában látni lehet, a hatásirányt minden argumentumszerkezet-változat betartja. Ha a sorban harmadikként álló *me* 'engem' összetevőt próbáljuk meg a *him* 'neki' „középső” pozíciójába helyezni, ez csak úgy lehetséges, ha az utóbbi összetevő ezzel a művelettel párhuzamosan kikerül a centrális keretből, és prepozíciós frázisként bukkan fel (4b), hiszen a hatásirányt minden esetben be kell tartani. Ugyanezt a mechanizmust érhetjük tetten (4c) esetében is, amikor a passzi-

vizáció során az eredetileg tárgyesetben álló *him* alanyesetű alakban (*he*) bukkan fel a mondat élén. Ehhez az elmondottak alapján az szükséges, hogy a nála a hatásláncban előrébb álló *Mary* kikerüljön a centrális keretből.

A (4d) azt mutatja, hogy mi történik akkor, ha a hatásláncban leghátul álló, legkevésbé ágéntív összetevőt (*me*) állítjuk előtérbe egy passzivizáció révén alannya téve azt: ez esetben mindkét, a hatásláncban nála előrébb álló összetevőnek ki kell kerülni a centrális keretből – elfajult kimeneti keretet hozva ezáltal létre.

(4) Három igei centrális szerep az angolban:					V⟨Nom _{-C} , Acc _C , Acc _{+C} ⟩			
Hatáslánc:					1 _{Mary} → 2 _{him} → 3 _{me}			
a.	<i>Mary</i> _{-C} Mari	<i>gave</i> adott	<i>him</i> _C ő.Acc	<i>me</i> _{+C} én.Acc				
	'Mari _{Top}	<i>engem</i> _{Foc}	adott oda	neki.'	1	→ 2	→ 3	
b.	<i>Mary</i> _{-C} Mari	<i>gave</i> adott	<i>me</i> _{+C} én.Acc	<i>to</i> -nAk	<i>him</i> ő.Acc	1	→ 3	
	'Mari _{Top}	<i>neki</i> _{Foc}	adott oda	engem.'				
c.	<i>He</i> _{-C} ő	<i>was</i> volt	<i>giv-en</i> ad-Ptc	<i>me</i> _{+C} én.Acc	<i>by</i> által	<i>Mary</i> Mari	2 → 3	
	'Neki _{Top}	Mari _{Foc}	adott oda	engem.'				
d.	<i>I</i> _C én	<i>was</i> volt	<i>giv-en</i> ad-Ptc	<i>to</i> -nAk	<i>him</i> ő.Acc	<i>by</i> által	<i>Mary</i> Mari	3
	'Engem _{Top}	Mari _{Foc}	adott oda	neki.'				

Az előző szakaszban tárgyalt közvetett avagy szubjektív motiváció úgy nyilvánul meg mindebben, hogy a beszélő választhat: melyik szereplőnek melyik (nem feltétlenül másik) szereplőre való ráhatását kívánja előtérbe állítani. Az angolban ez az előtérbe állítás a megadott fordítások alapján korrelációban áll a ⟨Topik,Fókusz⟩ párosítással, és Alberti (2011a), valamint Alberti–Károly–Kleiber (2012) szerint egy jól meghatározott értelemben kanonikusnak tekinthető. Arról van szó, hogy az angol mondatban a bal periférián található topik zónához képest a predikatív mag (legalábbis a fókuszos mondat típusban) a jobb oldali periférián van. A bővítményeket általában nem lehet esetmegőrző módon mozgatni (az angol esetjelölés redukáltsága miatt), hanem megfelelő vonzatkeret-változatot kell keresni, így állítható a topiknak szánt elem a mondat élére, a fókusznak szánt pedig a végére. Megjegyzendő, hogy Alberti et al. (2015) is éppen a logikai-szemantikai hatóköri viszonyokat nevezi még meg külső motivációs tényezőként a szintaxis háttérében.

A magyarban látott (3c) és (3b) mintájára működő tranzitív (de nem bitranzitív) ige típus (5) az alábbi vonzatszerkezet-változatokat kínálja a szubjektív motiváció kifejezésére:

(5) A *load* 'rak' ige típus:

Hatáslánc:

$1_{\text{Mary}} \rightarrow 2_{\text{hay}} \rightarrow 3_{\text{wagon}}$

a. *Mary*_{-C} loaded *the hay*_{+C} onto the wagon.

$1_{\text{Mary}} \rightarrow 2$

Mari rakott a széna rá a szekér

'Mari_{Top} a szekérré_{Foc} rakta fel a szénát.'

b. *Mary*_{-C} loaded *the wagon*_{+C} with hay.

1 → 3

Mari rakott a szekér -vAl széna

'Mari_{Top} szénával_{Foc} rakta meg a szekeret.'

c. *The hay*_C was loaded onto the wagon.

2

a széna volt rak-Ptc rá a szekér

'A szénát_{Top} a szekérré_{Foc} rakták fel.'

d. *The wagon*_C was loaded with hay.

3

a szekér volt rak-Ptc -vAl széna

'A szekeret_{Top} szénával_{Foc} rakták meg.'

A (4) és az (5) vonzatszerkezetváltózat-kínálatának különbsége például abban áll, hogy a (4) típusban nincsen 1→2, míg az (5) típusban nincsen 2→3 tranzitív keret. Nem célja e cikknek ennek pontos okait feltárni, de az nem tűnik véletlennek, hogy a kettessel jelölt szereplő a (4) példatípusban humán, akiben inkább egy cselekvés hatásgyakorló résztvevőjét lát(tat)hatjuk, az Ágens (azaz az egyessel jelölt szereplő) társát, míg az (5)-ben tipikusan nem az: a „rakomány” a Végponttal (hármassal jelölt szereplővel) együtt csakis behatott szereplőként lát(tat)ható. Megjegyezném még, hogy Levin és Rappaport (1986) szerint van egy olyan ige típus is, amelynek családjában a (4a–d) és (5a–d) pontokban listába szedett valamennyi vonzatszerkezet-változat megjelenik. E típus egyetlen képviselője: a *feed* 'etet' ige. Ez sem látszik véletlennek, hiszen gondoljunk bele: az etetett állat kapja a kettes szerepet, mely köztes ágentivitású a (4) típus humán Kedvezményezettjéhez és az (5) típus „rakományához” képest, így hát alkalmas tárgynak egy 1→2 keretben, de alanynak is egy 2→3 keretben.

3. Milyen a finn (igei/ igenévi/ főnévi) centrális keret?

A címben feltett kérdésre válaszként négy lehetséges hipotézis is kínálkozik. Az első elképzelés szerint az angol bitranzitív kerethez hasonló, csak nem két akkuza-

tívuszi szereplővel, hanem egy akkuzatívuszbán és egy partitívuszbán álló összetevővel: $V\langle \text{Nom}_{-C}, \text{Acc}_{+C}, \text{Part}_{+C} \rangle$. A másik három hipotézis értelmében a finn centrális keret kételemű, és csak a pozitív centrális szereplő esetében van köztük különbség. Lehetséges feltételezés, hogy ezen szereplő esete az akkuzatív nyelveknél megszokott akkuzatívuszbán: $V\langle \text{Nom}_{-C}, \text{Acc}_{+C} \rangle$, esetleg az ezt gyakoriságban felülmúló partitívuszbán: $V\langle \text{Nom}_{-C}, \text{Part}_{+C} \rangle$, vagy ennek a két esetnek az alternációja: $V\langle \text{Nom}_{-C}, \text{Acc}_{+C}/\text{Part}_{+C} \rangle$.

Az adatok tanúsága szerint ez a negyedik elképzelés tűnik helytállóknak. Egyrészt azért, mert a partitívuszi és a különféle akkuzatívuszi raggal ellátott összetevők koordinálhatók egymással (6a), azt mutatva ezáltal, hogy ők ugyanannak a szereplőnek az alternatív esetjelölései, másrészt nem fordulhatnak elő társargumentumként (6b–c), ami komoly érv az angol típusú „három elemű centrális keret” hipotézis ellen. A műveltető szerkezeteknél jól látszik, hogy a bemeneti Ágens csak abban az esetben lesz a kimeneten partitívuszbán, ha intranszítív ige műveltetése történik; tranzitív bemenet esetén az eredeti pozitív centrális szereplő megőrzi akkuzatívuszi esetét, a bemeneti Ágens pedig ferde esetbe kerül, miután egy új (Okozó) szereplő kiszorítja őt alanyi helyéről a centrális keretből (6b'). Nominatív és partitív társargumentumok mellé csak úgy kerülhet akkuzatívuszbán álló bővítmény, hogyha szabad (idő-) határozói funkciót lát el (6c). Ezen esetek azonban inkább érdekes kivételeknek tartandók, semmint egy alapstratégia megvalósítóinak, mivel ez utóbbi esetben meg kellene engednünk, hogy ugyanazon régensnek általában is lehessen két azonos esetű bővítménye (l. a (6c) magyar fordítását), mely nyilvánvalóan nem lehetséges a különböző nyelvekben (alapstratégiaként semmiképpen).

(6) Adatok a finn igei centrális kerettel kapcsolatban

a. Mellérendelés-próba:

Kaisa näkee häne-t, koira-n ja kisso-j-a.

Kaisa lát.Sg3 ő-Acc kutya-Acc és macska-Pl-Part

kb. 'Kaisa látja őt meg egy/a kutyát, meg még macskákat lát.'

Műveltetés: $V\langle \emptyset_{-C}, (-A/n/t_{+C}) \rangle \rightarrow V\langle \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle$

b. *Hevonen syö.* → *Pekka syöttää hevose-n / hevosa-ta.*

ló eszik.Sg3 Pekka etet.Sg3 ló-Acc ló-Part

'A ló eszik.' → 'Pekka megeteti/eteti a lovat.'

b'. *Pekka maksaa koko lasku-n.* →

Pekka fizet.Sg3 egész számla-Acc

→ *Kaisa maksattaa Peka-lla koko lasku-n.*

Kaisa fizettet.Sg3 Pekka-Adess egész számla-Acc

'Pekka kifizeti az egész számlát.' →

→ 'Kaisa kifizeteti Pekkával az egész számlát.'

c. Társargumentumok?

Kaisa odotti sinu-a tunni-n.

Kaisa vár.Imperf.Sg3 te-Part óra-Acc

'Kaisa egy órát várt téged.' (→ 'Kaisa egy órát várt rád.')

Összefoglalva tehát: a finn ige centrális keretét kételeműnek feltételezhetjük, melyben a negatív centrális szereplő nominatívuszban, a pozitív pedig akkuzatívuszban vagy partitívuszban áll.

(7) A finn igei centrális keret: V{Ø_{-C}, -A/n/t_{+C}}

Antaako Kaisa sinu-lle kirja-a / kirja-n / häne-t?

ad.Sg3.QP Kaisa te-All könyv-Part könyv-Acc ő-Acc

'Kaisa [ad-e neked könyvet] / [odaadja-e neked a könyvet] / [odaadja-e neked őt]?'

Érdekes kérdés, hogy vajon miért van ez az -A/n/t alternáció a pozitív centrális szereplőnél, azaz miért van szüksége a finnek arra, hogy ugyanazon centrális szereplőt kétféle eset is megjeleníthesse. A választ a finn nyelvben magában kell keresnünk. Ebben a nyelvben ugyanis az esetrendszer nemcsak a hatásirányt van hivatva jelölni, hanem olyan funkciók is erre terhelődnek, melyeket más nyelvekben névelők és meghatározott igei konstrukciók fejeznek ki. Az ige tárgy partitívuszban kell, hogy megjelenjen: ha a mondat aspektusa folyamatos (8a); ha tagadóige van a mondatban (8b); ha az eldöntendő kérdésre negatív választ várunk (8c); vagy éppen a tárgyként álló főnév belső tulajdonságát, például határozatlanságát (8d) fejezik ki ennek az esetnek az alkalmazásával.

(8) A partitívusz funkciói

a. *Pekka esitteli mei-lle Kaisa-n / häne-t // Kaisa-a / hän-tä.*

Pekka bemutat.Imperf mi-All Kaisa-Acc ő-Acc Kaisa-Part ő-Part

'Pekka bemutatta // éppen mutatta be nekünk Kaisát / őt.' → aspektus

b. *Tunnen Kaisa-n / häne-t. → En tunne Kaisa-a / hän-tä.*

ismer.Sg1 Kaisa-Acc ő-Acc nem.Sg1 ismer Kaisa-Part ő-Part

'Ismerem Kaisát / őt.' 'Nem ismerem Kaisát/ őt.' → tagadás

c. *Tunnetko Kaisa-n / häne-t? Tunnetko Kaisa-a / hän-tä?*

ismer.Sg2.QP Kaisa-Acc ő-Acc ismer.Sg2.QP Kaisa-Part ő-Part

'Ismered Kaisát / őt?' '(Nem) ismered (véletlenül) Kaisát / őt?' → pragmatika

d. *Tunnen rikkaa-t naise-t / rikka-i-ta nais-i-a.*

ismer.Sg1 gazdag-Pl.Acc nő-Pl.Acc gazdag-Pl-Part nő-Pl-Part

'Ismerem a gazdag nőket / Ismerek gazdag nőket.' → referencialitás

A teljes finn igei centrális keret tárgyalása után térjünk át arra, hogy milyen az „elfajult” centrális kerete a finn igének. Ez esetben az olyan (valamilyen okból) intranzitív igék az érdekesek számunkra, melyek egyetlen argumentuma nem Ágens.⁴ A finn birtoklásmondatban azt látjuk, hogy a centrális keretben álló egyetlen összetevő nominatívuszban, partitívuszban és *-t* ragos akkuzatívuszban állhat (*-n* ragos akkuzatívusz ezen konstrukciókban nem lehetséges).

(9) A finn birtoklásmondat: $V\langle -A/\emptyset/t \rangle$

a. *Minu-lla on kirja / sinu-t.*
 én-Adess van.Sg3 könyv te-Acc

’Nekem van könyvem. / Nekem vagy [tkp. van!] te.’

b. *Minu-lla ei ole kirja-a / sinu-a.*
 én-Adess nem.Sg3 van könyv-Part te-Part

’Nekem nincs könyvem. / Nekem nem vagy [nincs] te.’

Ugyanezt az *-A/∅/t* alternációt találjuk a különféle imperszonális (l. pl. Shore 1986, ISK 2004) szerkezetekben (10b–b’), (10c) (ezek bemeneti mondatát adja meg (10a)), valamint a P12 (10d), Sg2 és P11 felszólításoknál is; míg mediális képzésnél *-t* ragos tárgy sem fordulhat elő (11a’,b’).

(10) A finn személytelen szerkezet képzése: $V\langle \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow V\langle -A/\emptyset/t \rangle$

a. *Löysikö sisäkkö rikas-ta nais-ta / rikkaa-n*
 talál.ImperfSg3.QP szobalány gazdag-Part nő-Part gazdag-Acc
naise-n // hän-tä / häne-t?
 nő-Acc ő-Part ő-Acc

’A szobalány talált-e egy gazdag hölgyet / ~ / A szobalány megtalálta-e őt / ~?’

b. *Häne-t / rikas nainen löydettiin eilen.*
 ő-Acc gazdag nő talál.Pass.Imperf.Arb⁵ tegnap

’Megtalálták tegnap őt / a gazdag nőt.’

b'. *Hän-tä / Rikas-ta nais-ta ei löydetty eilen.*
 ő-Acc gazdag-Part nő-Part nem.Sg3 talál.Pass tegnap

’Nem találták meg tegnap [a gazdag hölgyet]/ őt.’

⁴ Az intranzitív igék ágensi argumentuma ugyanis nominatívuszban áll: pl. *Pekka voimistelee* Pekka tornázik.Sg3 ’Pekka tornázik’, ha nem prezentatív konstrukcióról van szó: *Keittiö-ssä voimistelee tyttö-j-ä* konyha-Iness tornázik.Sg3 lány-Pl-Part ’A konyhában lányok tornáznak’.

⁵ Az annotációban szereplő Arb elem arra utal, hogy az adott szerkezetnek általános alanya van. A finitséget jelölő *-Vn* annotálódik így, míg a Pass jelölés a *-TV* morféma esetén jelenik meg. Ezen általános alanyú szerkezetek viszonyáról az indoeurópai nyelvek passzív szerkezeteihez l. Shore (1986).

- c. *Sisäkö-n täytyy / pitää / on pakko löytää*
 szobalány-Gen kell.Sg3 kell.Sg3 van.Sg3 kötelező talál.Infl
rikka-i-ta nais-i-a / rikas nainen / häne-t.
 gazdag-Pl-Part nő-Pl-Part gazdag nő ő-Acc

’A szobalánynak [találnia kell gazdag nőket] / [meg kell találnia a gazdag nőt / őt].’

- d. *Valitkaa kirjo-j-a / kirja / häne-t!*
 választ.Imp.Pl2 könyv-Pl-Part könyv ő-Acc

’Válasszatok könyveket / könyvet!’ ’Válasszátok őt!’

(11) Mediálisképzés (igei bemenettel): $V\langle \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow V\langle -A/\emptyset \rangle$

- a. *Pekka kaataa puu-ta / puu-n / [häne-t maahan].*
 Pekka kidönt.Sg3 fa-Part fa-Acc ő-Acc föld.Ill

’Pekka vágja/kivágja a fát.’ / ’Pekka földhöz vágja őt.’

- a'. *Puu / Hän kaatuu. ~ Ranna-lla kaatuu pu-i-ta.*
 fa ő kidől.Sg3 ~ part-Adess kidől.Sg3 fa-Pl-Part

’[Kidől a fa]/ [Ő kidől.]’ ~ ’A parton fák dőlnek ki.’

- b. *He demokratisoivat maa-n / meidä-t.*
 ök demokratizál.Pl3 ország-Acc mi-Acc

’Ők [demokratizálják az országot] / [demokratizálnak minket].’

- b'. *Maa demokratisoituu. / Me demokratisoidumme.*
 ország demokratizálódik.Sg3 Mi demokratizálódik.Pl1

’Az ország demokratizálódik.’ ’Mi demokratizálódunk.’

Tágabban nyitva a nyelvtipológiai perspektívát, felmerül a kérdés, hogy hogyan illeszkedik mindez a Croft-féle (2001, 8. fejezet) passzív kontinuumba? Univerzális grammatikai nézőpontból tekintve, ahogyan az az alábbi (12) pontban össze van foglalva, a –C szereplő törlését követően maradó „elfajult” centrális keret háromféle lehet. A magányos argumentum viselheti a tranzitív –C (12a), illetve a tranzitív +C esetjelölését (12b), vagy kaphat sajátos harmadik jelölést is (12c). Azokban a nyelvekben, ahol a tranzitív –C szereplő kapja a lehető legegyszerűbb jelölést – vagyis $\alpha = \emptyset$ (ezek az akkuzatív nyelvek) – a (12a) minta a preferált, ahol a magányos centrális szereplő is \emptyset jelölésű; ezért tekinthetjük sztenderdnek az angol passzivizálást. A (12b) minta az ergatív nyelvekben jósolható preferáltnak (ahol $\beta = \emptyset$) az üres jelölés preferáltsága miatt. Ugyanakkor egy akkuzatív nyelvben is motiválható a (12b) minta azon az alapon, hogy a (–C törlése mellett) megmaradó tranzitív +C szereplő megtartja a páciens karakterét megmutató β jelölést. Ilyen például a lengyelben az „általános személytelen” képzése (Borbély 2012), de éppenséggel a magyar „általános alanyos” konstrukciót is (pl. *Ellopták a bringámat*) tekinthetjük ilyen képzés kimenetének. Komlósy (1982) olyan „aktív” nyelvtípust is leír az ak-

kuzatív és az ergatív közötti térben (a kaukázusi bats nyelvet hozza példának), ahol a magányos centrális argumentum α jelölésű, ha ágens karakterű, és β jelölésű, ha páciens (itt tehát a „jelölés megtartásának az elve” uralkodik).

A (12c) minta megvalósulását (úgy érve, hogy $\gamma \neq \alpha$, és $\gamma \neq \beta$) sem az „üres jelölés elve” nem motiválja, hacsak nem áll fenn $\gamma = \emptyset$, sem a „jelölés megtartásának az elve” ($\gamma \neq \beta$). Mégis motiválható a finnben abból adódóan, hogy az egyes centrális szereplőkhöz nem egy-egy esetjelölés tartozik, hanem alternatív jelölések halmaza. Van értelme ugyanis ebből adódóan azt mondani, hogy a finnben a magányos centrális (γ) a minimális jelölésű negatív centrális ($\alpha = \{\emptyset\}$) és a centrális keret teljes jelöléskészlete „között” áll: az alábbi (12c) formula ennek a gondolatnak ad precíz matematikai megfogalmazást. A γ tehát egyáltalán nem motiválatlanul áll a minimális α -hoz és a testesebb β -hoz képest!⁶ Előrevetítjük továbbá, hogy például az ige-névképzés „referatív szerkezet” (*referatiivirakenne*) típusában (30) majd a (12b) minta szerint működő –C-törlésre is találunk példát,⁷ ahol tehát $\gamma = \{A, n, t\}$ – hogy még teljesebb legyen a finnben a Croft-féle passzivizálási kontinuum kitöltése (l. még Farkas–Alberti 2011).

(12) A negatív centrális szereplő törlésének változatai:

- $V\langle \alpha_{-C}, \beta_{+C} \rangle \rightarrow V\langle \alpha \rangle$: pl. angol passzív, ahol $\alpha = \emptyset$ (preferált az „üres”)
- $V\langle \alpha_{-C}, \beta_{+C} \rangle \rightarrow V\langle \beta \rangle$: pl. lengyel általános személytelen (preferált a „megőrzés”)
- $V\langle \alpha_{-C}, \beta_{+C} \rangle \rightarrow V\langle \gamma \rangle$, ahol $\alpha \subset \gamma \subset \alpha \cup \beta$: *legyen a γ „átmenet”!*
 Finn személytelen: $\{\emptyset\} \subset \{A, \emptyset, t\} \subset \{A, \emptyset, t, n\}$
 Finn mediális: $\{\emptyset\} \subset \{A, \emptyset\} \subset \{A, \emptyset, t, n\}$

E szakasz végén az a feladatunk még, hogy a finn esetjelölési stratégiarendszerét beillesztjük Alberti et al. (2015) bevezetésben felvázolt motivációs hipotézisébe, az imént elmondottakra építve. Ne felejtjük el, hogy az a lényeg, hogy a (hatásirányt megmutató) szórenden túl a morfológia további segédeszközt nyújthat a világban észlelhető $A \rightarrow B$ hatás nyelvi megjelenítéséhez (ami aztán a hatásirány szórendi megmutatásának követelményét fel is puhítja). Az akkuzatív nyelvekben a behatottság tényét jelölik meg esetraggal: $\langle A, B^+ \rangle$, míg az ergatív nyelvekben a hatásgyakorló aktivitást: $\langle A, B \rangle$. Ha pedig egy szituációt úgy mutatunk be, hogy egyetlen vonzatszereplő kap csak szintaktikai megjelenítést, a morfológiai jelöletlenség – mint

⁶ Véleményem szerint a szinkrón finn nyelvi rendszer centrális keretének építkezési logikája alapján egyáltalán nem véletlen, hogy a főnévi régenshez tartozó centrális keret jelöléskészlete (13b) is része az igei keret teljes jelöléskészletének: $\{\emptyset, n\} \subset \{A, \emptyset, t, n\}$, függetlenül attól, hogy (mérvadó vélemények szerint, l. Csepregi 1989: 24, Bereczki 2003: 51) diakrón szempontból a főnévi régens melletti genitívusz *-n*-jének eltérő az eredete a tárgyi *-n*-étől.

⁷ Erre az esetre további példa a (31)-ben szereplő első infinitívusz is.

alapstratégia – mellett ($\langle C \rangle$) elképzelhető a szereplőt eredetileg jellemző ágensi ($\langle C^- \rangle$) vagy páciensi ($\langle C^+ \rangle$) karakter morfológiai jelzése is.

Erős egyszerűsítéssel így jellemezhetnénk a finn tranzitív vonzatszerkezet-változatot az iménti jelölésrendszerben: $\langle A^-, B^+ \rangle$. A két előjel azonban ezúttal nem egy-egy esetragot jelentene, hanem esetragok egy-egy családját, amit a (12c) pontban görög betűkkel jelöltünk: $\langle A^\alpha, B^\beta \rangle$. Ami pedig az intranszitiv keretet illeti, sem a fenti $\langle C^- \rangle$, sem a fenti $\langle C^+ \rangle$ jelölés nem jellemezné pontosan a komplex helyzetet, a pontos leírást a (12c) pontban alkalmazott γ esetraghalmaz alkalmazásával kapjuk meg: $\langle C^\gamma \rangle$, ahol $\alpha \subset \gamma \subset \alpha \cup \beta$.

A 3. fejezetben ismertetett igenévtípusok maradéktalanul megerősítik ezt a hipotézist, tovább pontosítva a ható szereplőkre utaló α esetraghalmazt, a behatottakra utaló β -t és a „köztesekre” utaló γ -t: a finn morfológia is (bizonyos esetragok „túlterheltsége” miatt ugyan kissé bonyolultan, de) megmutatja a közvetett, szubjektív hatást, megjelölve annak forrását és célpontját, illetve e kettő egybeesését.

4. A finn igenévi centrális keret: típusok és átmenetek

Az igei centrális keretek áttekintése után térjünk rá arra, hogy milyen a finn főnévi centrális keret. A magyarban a deverbális, centrális keretet megőrző $-Ó$ képző (Laczkó 2000) alapján az alábbi főnévi centrális keretet lehet feltételezni: $V\langle \emptyset_{-C}, Acc_{+C} \rangle \rightarrow N\langle \emptyset_{-C}, Poss_{+C} \rangle$, ahol $Poss: \emptyset/-nAk$ (Alberti 2006). Ennek a képzőnek a finn megfelelője alapján pedig a finn főnevek centrális kerete a következő:

(13) A finn főnévi centrális keret: $N\langle \emptyset_{-C}, -n_{+C} \rangle$

a. *Pekka katsoo filmi-n / filmi-ä / minu-t.*

Pekka néz.Sg3 film-Acc film-Part én-Acc

’Pekka [megnézi a filmet] / [filmet néz/nézi a filmet] / [megnéz engem].’

b. *Pekka on filmi-n katsoja / minu-n katsoja-ni.*

Pekka van.Sg3 film-Gen néző én-Gen néző-PossSg1

’Pekka [a/egy film(-nek) a nézője] / [az én nézőm].’

Milyen a finn *igenévi* centrális keret? Ismét induljunk ki a magyarból, ahol a főnévi igenévek háromféle centrális kerete lehetséges (14). Az akkuzatívuszi +C szereplő mellett a –C-t vagy nem lehet koreferenciális okok miatt kifejezni (14a); vagy (koreferencia hiányában) $-nAk$ ragot kap, mely esetben ezzel az összetevővel a főnévi igenév számban és személyben egyeztet (14b). Ha a főnévi igenév nem mutat egyeztetést az említett összetevővel, akkor az ilyen szerkezetekben szereplő $-nAk$ ragos összetevőt centrális kereten kívüli elemnek tekintjük (14c). Az egyeztetés tehát komoly szerephez jut annak eldöntésében, hogy az adott szereplő a centrális

lis keret tagja-e, vagy nem, és ez a kritérium a finn esetében is használható, hiszen itt is találunk egyeztető és nem egyeztető genitívuszt.

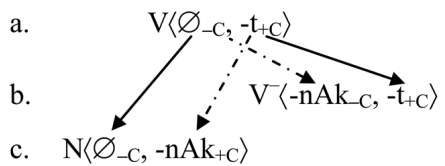
(14) A magyar főnéviigenév-képzés: $V\langle\emptyset_{-C}, -t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf}\langle-/-nAk_{-C}, -t_{+C}\rangle$

- a. *(Mit akar Péter? / Mi jó?) Elolvasni egy könyvet.* $\text{Inf}\langle-, -t_{+C}\rangle$
 b. *(Mi jó?) [Péternek elolvasnia] / [(Neked) elolvasnod] a könyvet.* $\text{Inf}\langle-nAk_{-C}, -t_{+C}\rangle$
 c. *(Mit nem kéne?) Péternek / Neked elolvasni ezt a könyvet.* $\text{Inf}\langle-t\rangle -nAk_e$

Érdekes megfigyelni, hogy a magyarban az egyeztető *-nAk* kétféle centrális funkcióban (+/-C) jelenik meg a különböző szófajú elemek mellett: főnévi igeneveknél (V) a -C szerep jelölője (15b), míg főneveknél (N) a +C szereplője (15c).

(15) A birtokos esetrag „kétszínűsége” a magyarban:

a. *Péter olvassa a könyvet.*

b. *Péternek olvasnia a könyvet*

b.

c. *Péter az (egyetlen) olvasója a könyvnek.*

c.

A finnben az alábbi általános képlet (16) számtalan fokozatát kapjuk, ami kifejezi az igenév átmenetiségét az igei és a főnévi karakter között.

(16) A finn igenevek centrális keretének általános képlete:

$$V\langle-/-n_{\text{Poss-C}}, -A/n_{\text{Acc}}/t_{-+C}\rangle$$

Vagyis a nem finit konstrukciók negatív centrális szereplőjét vagy nem lehet kifejezni, mert koreferenciális valamely más mondatbeli szereplővel, vagy pedig egyeztető genitívuszi, azaz possesszívuszi esete van. A pozitív centrális szereplő esetmegjelenítése még ennél is változatosabb lehet: állhat ez az összetevő partitívuszban, *-n* vagy *-t* akkuzatívuszban, vagy esetleg nem fejezhető ki koreferenciális okokból kifolyólag. Továbbra is hangsúlyoznám, hogy a nem egyeztető genitívuszt (*n*⁻) nem része semelyik centrális esetkeretnek.

Az alábbi 2. táblázatból kiderül, hogy a magyartól eltérően mennyi átmenet van a finnben az igei és a főnévi kategória között, és ezeknek milyen sokoldalú, de az imént említett képletbe mégis beleilleszkedő esetkerete van. Az egyes nem finit konstrukciók nagyobb csoportokat alkotnak centrális esetkeretük alapján.

Az első típusba tartozó szerkezetek (17–26) állnak a legközelebb az igékhez, hiszen a +C szereplő esetjelölés-halmaza (*-A/n/t/∅*) „még” megegyezik egy (tranzitív/intranzitív) igéével. A különbség abból adódik, hogy ezek másodlagos prediká-

2. táblázat. Az egyes igenevek ±igei karakterének értékelése

		-C	+C	C	€
Ige	(1, 7–8) Transzítív ige	∅	-A/n/t		
	(10) Személytelen szerkezetek			-A/∅/t	
	(11) Mediális			-A/∅	
I.	(17) Inf1 koreferens –C-vel	–	-A/n/t		
	(18) Inf2 _{Instr} koreferens –C-vel	–	-A/n/t		
	(19) Inf3 koreferens –C-vel	–	-A/n/t		
	(20) Part _{Akt1} tranzítív bemenettel	–	-A/n/t		
	(21) Part _{Akt2} tranzítív bemenettel	–	-A/n/t		
	(22) Part _{Akt1} intranszítív bemenettel			–	
	(23) Part _{Akt2} intranszítív bemenettel			–	
	(24) Part _{Pas1}			–	
	(25) Part _{Pas2}			–	
II.	(26) Inf2 _{Iness} időhatározói szerkezet ⁸ személytelen szerkezet			-A/t	
	(27) Inf1 explicit –C-vel I.			-A/∅/t	n ⁻
	(28) Part _{Pas1} inf. jellegű alk.			-A/∅/t	n ⁻
	(29a–b) Inf4 tranzítív bemenettel			-A	n ⁻
	(29c–d) Inf4 intranszítív bemenettel			⟨ ⟩	n ⁻
III.	(30) Part _{Akt1/2} referatív szerkezet explicit –C-vel			-A/n/t	n ⁻
	(31) Inf1 explicit –C-vel II.			-A/n/t	n ⁻
IV.	(32) Part _{Akt1/2} referatív szerkezet implicit –C-vel	–(n ⁺)	-A/n/t		
	(33) Inf1 _{-kse} célhatározói szerkezet ⁹ implicit –C-vel	–(n ⁺)	-A/n/t		
	(34) Inf2 _{Iness} időhatározói szerkezet implicit –C-vel	–(n ⁺)	-A/n/t		
V.	(35) Part _{Pas2} időhatározói szerkezet explicit/implicit –C-vel	–/n ⁺	-A/n/t		
	(36) Inf2 _{Iness} időhatározói szerkezet explicit –C-vel	n ⁺	-A/n/t		
	(37) Inf3 explicit –C-vel	n ⁺	-A/n/t		
VI.	(38) Part _{Ag}	n ⁺	– (!)		
Fő-név	(41a, 44c–d, 45) Teljes centrális keret	∅/–	n ⁺		(n ⁻)
	(41b, 44b) Elfajult centrális keret			∅/–	

⁸ Az „időhatározói szerkezet” a finn *temporaalirakenne* terminus magyar megfelelője.

⁹ A „célhatározói szerkezet” a finn *finalirakenne* terminus magyar megfelelője.

tumok, így a mátrix szerkezet centrális argumentumán „élősködnek”, ezért a –C szereplő nem fejezhető ki a szerkezetükön belül. Ezeknél a szerkezeteknél nincs nyoma sem egyeztető genitívusznak (n⁺), sem (-t-vel nem alternáló, „datívuszi”) nem egyeztető genitívusznak n⁻.

(17) Az I. infinitívusz koreferens –C-vel: $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf1}\langle-, -A/n/t_{+C}\rangle$

a. *Pekka haluaa luke-a kirja-n / kirja-a / *kirja.*

Pekka akar.Sg3 olvas-Inf1 könyv-Acc könyv-Part könyv

’Pekka [el akarja olvasni a könyvet]/ [el akar olvasni egy könyvet].’

’Pekka könyvet akar olvasni.’

b. *Haluaako Pekka vali-ta kirja-n / kirja-a / *kirja /*

akar.Sg3.QP Pekka választ-Inf1 könyv-Acc könyv-Part könyv

*sinu-t / sinu-a / *sinä?*

te-Acc te-Part te

’Akarja Pekka a könyvet választani? / Akar-e Pekka egy könyvet / téged választani?’

(18) A II. infinitívusz_{Instr} koreferens –C-vel: $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf2}_{\text{Instr}}\langle-, -A/n/t_{+C}\rangle$

a. *Näkeekö Kaisa, Peka-n_j / Pekka-a_j penki-llä istu-e-n?*

lát.Sg3.QP Kaisa Pekka-Acc Pekka-Part pad-Adess ül-Inf2-Instr

’Kaisa [egy padon ülve [PRO_{i/*j}]¹⁰] / *[egy padon ülni] látja Pekkát?’

b. *Kaisa tulee koti-in [laula-e-n hauska-a laulu-a] /*

Kaisa jön.Sg3 haza [énekel-Inf2-Instr vidám-Part dal-Part]

[syöd-e-n nopeasti jäätelö-n].

[eszik-Inf2-Istr gyorsan fagyí-Acc]

’Kaisa [egy vidám dalt énekelve] / [egy fagyit gyorsan elnyalva] jön haza.’

(19) A III. infinitívusz koreferens –C-vel: $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf3}\langle-, -A/n/t_{+C}\rangle$

a. *Pekka menee luke-ma-an kirja-n / kirja-a.*

Pekka megy.Sg3 olvas-Inf3.Ill könyv-Acc könyv-Part

’Pekka megy elolvasni a/egy könyvet – Pekka megy könyvet olvasni.’

b. *Pekka on luke-ma-ssa *kirja-n / kirja-a.*

Pekka van.Sg3 olvas-Inf3.Iness könyv-Acc könyv-Part

’Pekka éppen [a könyvet olvassa] ~ [egy könyvet olvas].’

¹⁰ A mondat tehát csak azt jelentheti, hogy ’Kaisa ül a padon, miközben látja Pekkát’, de azt nem jelentheti, hogy ’Kaisa akkor látja Pekkát, amikor az éppen egy padon ül’.

- c. *Tuleeko Pekka valitse-ma-sta presidenti-n / presidentti-ä?*
 jön.Sg3.QP Pekka választ-Inf3.Elat elnök-Acc elnök-Part
 'Pekka az elnökválasztásból jön?'
- d. *Auttaako Pekka minu-a tuo-ma-lla*
 segít.Sg3.QP Pekka én-Part hoz-Inf3.All
paketi-n / paketti-a posti-sta?
 csomag-Acc csomag-Part posta-Elat
 'Pekka segít nekem azzal, hogy elhoz(za) a/egy csomagot a postáról?'
- e. *Pekka lähtee huonee-sta sano-ma-tta sana-a-kaan /*
 Pekka indul.Sg3 szoba-Elat mond-Inf3.Abess szó-Part-sem
 **sana-n-kaan.*
 szó-Acc-sem
 'Pekka kimegy a szobából anélkül, hogy egy szót szólna.'

(20) Az 1. aktív particípium tranzitív bemenettel:

$V(\emptyset_{-C}, (-A/n/t_{+C})) \rightarrow \text{Part}_{\text{Akt1}}(-, (-A/n/t_{+C}))$

- a. *Tyttö lukee kirja-n / kirja-a.* → a'.
 lány olvas.Sg3 könyv-Acc könyv-Part
 'A lány elolvas(sa) a/egy könyvet/ könyvet olvas.' → a'.
- a'. *Kirja-n / Kirja-a luke-va tyttö on kaunis.*
 könyv-Acc könyv-Part olvas-Akt1Ptc lány van.Sg3 szép
 'A könyvet elolvasó / olvasó lány szép.'
- b. *Tyttö [valitsee sinut] / [rakastaa sinu-a] / [pitää sinu-sta]*¹¹. → b'.
 lány [választ.Sg3 te-Acc] [szeret.Sg3 te-Part] [kedvel.Sg3 te-Elat]
 'A lány téged választ / szeret / kedvel.' → b'.
- b'. *[Sinu-t valitse-va] / [sinu-a rakasta-va] / [sinu-sta pitä-vä]*
 [te-Acc választ-Akt1Ptc] [te-Part szeret-Akt1Ptc] [te-Elat kedvel-Akt1Ptc]
tyttö on kaunis.
 lány van.Sg3 szép
 'A téged választó / szerető / kedvelő lány szép.'

(21) A 2. aktív particípium tranzitív bemenettel:

$V(\emptyset_{-C}, (-A/n/t_{+C})) \rightarrow \text{Part}_{\text{Akt2}}(-, (-A/n/t_{+C}))$

¹¹ A *pitää* 'kedvel' ige a finnben nem tranzitív. Bizonyos példákban azért szerepel, mert egyfajta kontrollcsoporthként szolgál: azt lehet megmutatni általa, hogy az, hogy egy adott ige nek akkuzatívusz vagy partitívusz a vonzata, az a particípiumok képzése szempontjából mindegy, más esetragos vonzatú ige (a *pitää* mellett elatívusz áll) azonban már nem lehet bemenete bizonyos képzéseknek (lásd például a (24b') és (25b') példákat).

- a. *Tyttö luki kirja-n / kirja-a.* → a'.
 lány olvas.Imperf.Sg3 könyv-Acc könyv-Part
 'A lány elolvasta / elolvasott a/egy könyvet / könyvet olvasott.' → a'.
- a'. *Kirja-n / Kirja-a luke-nut tyttö on kaunis.*
 könyv-Acc könyv-Part olvas-Akt2Ptc lány van.Sg3 szép
 'A lány, aki [elolvasta a könyvet] / [könyvet olvasott], szép.'
- b. *Tyttö [valitsi sinu-t] / [rakasti sinu-a] /*
 lány [választ.Imperf.Sg3 te-Acc] [szeret.Imperf-Sg3 te-Part]
[piti sinu-sta]. → b'.
 [kedvel.Imperf.Sg3 te-Elat]
 'A lány téged választott / szeretett / kedvelt.' → b'.
- b'. *[Sinu-t valin-nut] / [Sinu-a rakasta-nut] /*
 [te-Acc választ-Akt2Ptc] [te-Part szeret-Akt2ptc]
[Sinu-sta pitä-nyt] tyttö on kaunis.
 [te-Elat kedvel-Akt2Ptc] lány van.Sg3 szép
 'Szép a lány, aki téged választott / szeretett / kedvelt.'

(22) Az 1. aktív participium intranszitiv bemenettel:

$V\langle \emptyset_{-C}, (-A/n/t_{+C}) \rangle \rightarrow \text{Part}_{\text{Akt1}}\langle -, (-A/n/t_{+C}) \rangle$

- a. *Tyttö laulaa hyvin.* → *Hyvin laula-va tyttö on kaunis.*
 lány énekel.Sg3 jól jól énekel-Akt1Ptc lány van.Sg3 szép
 'A lány jól énekel.' → 'A jól éneklő lány szép.'
- b. *Lehde-t putoavat.* → *Putoa-va-t lehde-t pyörivät ilma-ssa.*
 levél-PI lehull.PI3 lehull-Akt1PtcPI levél-PI pörög.PI3 levegő-Iness
 'A levelek lehullanak.' → 'A lehulló levek pörögnek a levegőben.'

(23) A 2. aktív participium intranszitiv bemenettel:

$V\langle \emptyset_{-C}, (-A/n/t_{+C}) \rangle \rightarrow \text{Part}_{\text{Akt2}}\langle -, (-A/n/t_{+C}) \rangle$

- a. *Tyttö lauloi hyvin* → *Hyvin laula-nut tyttö on kaunis.*
 lány énekel.Imperf.Sg3 jól jól énekel-Akt2Ptc lány van.Sg3 szép
 'A lány jól énekel.' → 'A (korábban) jól éneklő lány szép.'
- b. *Lehde-t putosivat.* → *Pudon-nee-t lehde-t häiritsevät minu-a.*
 levél-PI lehull.Imperf.PI3 lehull-Akt2Ptc-PI levél-PI zavar.PI3 én-Part
 'A levelek lehullottak.' → 'A lehullott levelek zavarnak engem.'

(24) Az 1. passzív participium: $V\langle \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow \text{Part}_{\text{Pas1}}\langle - \rangle$

- a. *Tyttö lukee kirja-n / kirja-a.* → a'.
 lány olvas.Sg3 könyv-Acc könyv-Part
 'A lány [elolvas(sa) a/egy könyvet] / [könyvet olvas].' → a'.

- a'. *Lue-ttava kirja on mielenkiintoinen.*
 olvas-Pas1Ptc könyv van.Sg3 érdekes
 'Az elolvasandó könyv érdekes.'
- b. *Kaisa [valitsee poja-n] / [rakastaa poika-a] / [pitää poja-sta].* → b'.
 Kaisa [választ.Sg3 fiú-Acc] [szeret.Sg3 fiú-Part] [kedvel.Sg3 fiú-Elat]
 'Kaisa a fiút választja / szereti / kedveli.' → b'.
- b'. *Valit-tava / Rakaste-ttava / *Pide-ttävä poika on onnellinen.*
 választ-Pas1Ptc szeret-Pas1Ptc kedvel-Pas1Ptc fiú van.Sg3 boldog
 'A kiválasztandó / szeretendő / kedvelendő fiú boldog.'

(25) A 2. passzív participium: $V\langle \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow \text{Part}_{\text{pas2}}\langle \leftarrow \rangle$

- a. *Tyttö luki kirja-n / kirja-a.* → a'.
 lány olvas.Imperf.Sg3 könyv-Acc könyv-Part
 'A lány [elolvasta a / elolvasott egy könyvet] / [könyvet olvasott].' → a'.
- a'. *Lue-ttu kirja on mielenkiintoinen.*
 olvas-Pas2Ptc könyv van.Sg3 érdekes
 'Az elolvasott könyv érdekes.'
- b. *Kaisa [valitsi poja-n] / [rakasti poika-a] / [piti poja-sta].* → b'.
 Kaisa [választ.Imperf.Sg3 fiú-Acc] [szeret.Imperf.Sg3 fiú-Part]
 [kedvel.Imperf.Sg3 fiú-Elat]
 'Kaisa a fiút választotta / szerette / kedvelte.' → b'.
- b'. *Valit-tu / Rakaste-ttu / *Pide-tty poika on onnellinen.*
 választ-Pas2Ptc szeret-Pas2Ptc kedvel-Pas2Ptc fiú van.Sg3 boldog
 'A kiválasztott / szeretett / kedvelt fiú boldog.'

(26) A II. infinitívusz_{Iness} személytelen szerkezet:

$V\langle \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow \text{Inf2}_{\text{Iness,arb}}\langle -A/t \rangle$

Ole kohtelias sinu-t / Pekka-a valit-ta-e-ssa!

van.Imp.Sg2 udvarias te-Acc Pekka-Part választ-Pass-Inf2-Iness

'Légy udvarias, amikor megválasztanak téged / megválasztják Pekkát.'

Az igenevek második típusába olyan konstrukciók sorolhatók, melyekben megjelenhet az igenévi régenssel nem egyeztető genitívuszi *n*-a bemeneti -C helyén, amely összetevő így kikerül a centrális keretből. Ily módon ezen szerkezetek cent-

rális kerete „elfajult” lesz, mely megegyezik az igék elfajult centrális keretével: $-A/\emptyset/t$, esetleg ennek része $(-A)$,¹² vagy pedig teljesen üres (29c–d).

(27) Az I. infinitívusz explicit –C-vel I.: $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Infl}\langle -A/\emptyset/t \rangle$

a. *(Sinu-n / Peka-n) on hyvä luke-a*
 (te-Gen Peka-Gen) van.Sg3 jó olvas-InfI

**kirja-n / kirja-a / kirja.*
 könyv-Acc könyv-Part könyv

’Neked / Pekkának jó [könyvet olvasni] / [elolvasni a/egy könyvet].’

b. *Minu-n / Kaisa-n täytyy vali-ta*
 én-Gen Kaisa-Gen kell.Sg3 választ-InfI

*sinu-t / Pekka / tyttö-j-ä / *Peka-n.*
 te-Acc Pekka lány-Pl-Part Pekka-Acc

’Nekem / Kaisának téged / Pekkát / lányokat kell választani.’

(28) Az utóidejű passzív participium nem jelzőként:

$V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf}_{(t)AvA}\langle -A/\emptyset/t \rangle$

a. *Onko sinu-n löyde-ttävä *presidenti-n / presidentti-ä / presidentti?*
 van.Sg3.QP te-Gen talál-PasI Ptc elnök-Acc elnök-Part elnök

’Meg kell találnod az elnököt?’¹³

b. *Sinu-n ei ole löyde-ttävä *presidenti-n / presidentti-ä / *presidentti.*
 te-Gen nem.Sg3 van talál-PasI Ptc elnök-Acc elnök-Part elnök

’Nem kell megtalálnod az elnököt’. / ’Nem kell elnököt találnod.’

(29) A IV. infinitívusz képzése tranzitív bemenetből: $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Infl}\langle -A_C \rangle$

a. *Sinu-n on aina tottele-minen*
 te-Gen van.Sg3 mindig engedelmeskedik-Inf4

*isä-ä / *isä-n / *isä / minu-a / *minu-t / *minä.*
 apa-Part apa-Acc apa én-Part én-Acc én

’Neked mindig engedelmeskedned kell az apának / nekem.’

b. *Sinu-n ei ole aina tottele-minen /*
 te-Gen nem.Sg3 van mindig engedelmeskedik-Inf4

**tottele-mis-ta isä-ä / *isä-n / *isä.*
 engedelmeskedik-Inf4-Part apa-Part apa-Acc apa

’Neked nem kell mindig engedelmeskedned az apának.’

¹² Hogy a releváns példákban (29a–b) a kimeneten csak partitívuszt találunk, az a sajátos potenciális jelentésfaktorral hozható összefüggésbe, mely rokonítható a partitívusznak a (8) felsorolásban szemléltetett szemantikai/pragmatikai funkcióival.

¹³ Annak a mondatvariánsnak a többletjelentése, amelyben a tárgy partitívuszban jelenik meg, úgy ragadható meg, hogy a kérdező tagadó válasza számít (lásd még az (1b) és az (8c) példákat).

A IV. infinitívusz képzése intranszítív bementből: $V\langle \emptyset_{-C} \rangle \rightarrow \text{Inf4}\langle \rangle$

- c. (*Sinu-n*) *on lähte-minen Pécsiin.* / *Sinne on mene-minen.*
 (te-Gen) van.Sg3 indul-Inf4 Pécs.Ill oda van.Sg3 megy-Inf4

'Indulni (Indulnod) kell Pécsre.' / 'Oda kell menni.'

- d. (*Sinu-n*) *ei ole lähte-mis-tä Pécsiin.* / *Sinne*
 (te-Gen) nem.Sg3 van indul-Inf4-Part Pécs.Ill oda

ei ole mene-mis-tä.
 nem.Sg3 van megy-Inf4-Part

'Nem kell elmenni (elmened) Pécsre.' / 'Nem szabad / jó odamenni.'

Az igenévi szerkezetek harmadik típusába az a két konstrukció tartozik, amelynél egyszerre jelenik meg a két nem egyeztető *-n* morféma: a pozitív centrális szerepet az akkuzatívuszi *-n* jelöli (a partitívusz és a *-t* mellett); míg a bemeneti nominatívusz helyére a nem egyeztető, datívuszi/genitívuszi *-n* lép, amely tehát hangsúlyozottan nem része a centrális keretnek. Ennek a kétféle *-n* morfémának a hangalakbeli egybeesése egy nyelvtörténeti balesetnek tulajdonítható: a PU akkuzatívuszi **-m*-ből és a PU latívusz-datívuszi **-n*-ből egyaránt *-n* lett a finnben (l. Csepregi 1989, Bereczki 2003). A kétféle *-n* jelöltjét az egyes szerkezetekben csak a szórend különíti el egymástól.

Bár az említetteknek megfelelően a centrális keret ezen konstrukciók esetében elfajult, mégsem az elfajult igei keretet találjuk a bemeneti +C kimeneti esetjelölésénél, hanem a tranzitív igékre jellemző *-A/n/t* alternációt. Ezért lehet azt mondani, hogy ezek a szerkezetek távolabb állnak az igeitől, mint a korábban említett típusok tagjai.

A (30) példában látható ún. referatív szerkezetet (ISK 2004) az teszi még érdekesebbé, hogy ez a szerkezet önmagában is egy újabb átmenettípust képvisel: ezúttal a participiumok és a főnévi igenevek között, hiszen a benne megjelenő *-vA*, illetve *-neen* morfémák egyértelműen participiumi eredetűek, míg a használatuk az angol főnévi igenevekéhez hasonlít (30a').

(30) Az egy-/előidejű aktív participiumok referatív szerkezet explicit –C-vel:

$V\langle \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow \text{Inf}_{\text{Ref}}\langle -A/n/t \rangle$

- a. *Haluatko Peka-n / minu-n löytä-vän*
 akar.Sg2.QP Pekka-Gen én-Gen talál-Ptc

johtaja-n / johtaja-a / häne-t / hän-tä?
 főnök-Acc főnök-Part ő-Acc ő-Part

'Akarod, hogy Pekka / én megtalálja/m a főnököt / őt?'

- a'. *Do you want Peter to find the boss?*
 segédige te akar Peter Inf talál a főnök

'Akarod, hogy Péter megtalálja a főnököt?'

- b. *Luuletko Peka-n / minu-n löytä-vän*
 hisz.Sg2.QP Pekka-Gen én-Gen talál-Ptc
johtaja-n / johtaja-a / häne-t / hän-tä?
 főnök-Acc főnök-Part ő-Acc ő-Part
 'Azt hiszed, hogy Pekka megtalálja / én megtalálom a főnököt / őt?'¹⁴
- c. *Luuletko Peka-n / minu-n löytä-neen*
 hisz.Sg2.QP Pekka-Gen én-Gen talál-Ptc
johtaja-n / johtaja-a / häne-t / hän-tä?
 főnök-Acc főnök-Part ő-Acc ő-Part
 'Azt hiszed, hogy Pekka megtalálta / én megtaláltam a főnököt / őt?'
- d. *Lapse-t odottivat heidä-n saa-van kirja-n.*
 gyerek-Pl vár.Imperf.Pl3 ök-Gen kap-Ptc könyv-Acc
 'A gyerekek várták, hogy ők (mások) megkapják a könyvet.'

- (31) Az I. infinitívusz képzése explicit –C-vel II.: $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Infl}\langle -A/n/t_{+C}\rangle$
Annatko minu-n / Kaisa-n löytä-ä
 enged.Sg2.QP én-Gen Kaisa-Gen talál-IInf
 **Pekka / Pekka-a / Peka-n / *hän / häne-t / hän-tä?*
 Pekka Pekka-Part Pekka-Acc ő ő-Acc ő-Part
 'Engeded nekem / Kaisának megtalálni Pekkát / őt?'¹⁵

A negyedik igenévtípusba azokat a szerkezeteket lehet besorolni, amelyeknél már megjelenik a birtokosi egyeztetés, de a kötelező koreferencia miatt nem jelenik meg maga az egyeztető –C (vö. (32b)-t (30d)-vel). A +C szereplő esetjelölése a tranzitív igéknél látott *-A/n/t*, akárcsak az imént tárgyalt harmadik típusnál.

- (32) Part_{Akt1/2} referatív szerkezet implicit –C-vel:

- $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf}_{\text{Ref}}\langle -(-n^+)_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle$
- a. *Sinä väitit osaa-va-si tämä-n.*
 te állít.Imperf.Sg2 tud-Ptc-PossSg2 ez-Acc
 'Azt állítottad, hogy tudod ezt.'
- b. *Lapse-t odottivat saa-va-nsa kirja-n.*
 gyerek-Pl vár.Imperf.Pl3 kap-Ptc-PossPl3 könyv-Acc
 'A gyerekek várták, hogy (ők maguk) megkapják a könyvet.'

¹⁴ Annak a mondatvariánsnak a jelentése, amelyben a *johtaja* 'főnök' elem partitívuszban jelenik meg (*johtaja-a*), úgy ragadható meg, hogy 'Azt hiszed, hogy Pekka talál / én találok egy főnököt?'; míg a *hän* 'ő' partitívuszi variánsát (*hän-tä*) tartalmazó szerkezetnek az a többletjelentése, hogy a kérdésre a kérdező tagadó választ vár (lásd még az (1b), a (8c) és a (28a) példákat). Ugyanez áll a (30c) mondat megfelelő variánsaira is.

¹⁵ Ha a tárgy partitívuszban van (*Pekka-a* 'Pekka-Part' / *hän-tä* 'ő-Part'), a kérdező tagadó válaszra számít.

(33) Inf1_{-kse} célhatározói szerkezet implicit –C-vel:

$V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf1}_{-kse}\langle-(-n^+)_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle$

Pekka lähtee maa-lle valita-kse-en johtaja-n.

Pekka indul.Sg3 vidék-All választ-Transl-PossSg3 elnök-Acc

'Pekka vidékre indul megválasztani az elnököt.'

(34) Az Inf2_{Iness} időhatározói szerkezet implicit –C-vel:

$V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf2}_{Iness}\langle-(-n^+)_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle$

Kaisa pelästyí avat-e-ssa-an ove-n. (vö. (36b))

Kaisa megijed.Imperf.Sg3 (ki)nyit-Inf2-Iness-PossSg3 ajtó-Acc

'Kaisa megrémült, amikor (ő maga) kinyitotta az ajtót.'

Az ötödik típusba sorolt igenévi szerkezetek abban különböznek a negyedik típusban látottaktól, hogy ezekben már megjelenhet az explicit –C, mellyel az igenévi régens számban és személyben egyeztet. A +C esetjelölése megegyezik a tranzitív igei centrális keret +C-jének esetjelölésével (–A/n/t) a (37)-ben látható szerkezet kivételével, melyben azért nem lehet egyik akkuzatívusz ragot sem alkalmazni, mert az igenév negatív jelentésű ('valami nélkül'), így a tárgy csak partitívuszban állhat (vö. a 2. fejezetben (8b) kapcsán mondottakkal).

(35) Part_{Pas2} időhatározói szerkezet explicit/implicit –C-vel:

$V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Part}_{Pas2}\langle-(-n^+)_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle$

Mi-tä teet [saa-tu-a-si] /

mi-Part csinál.Sg2 [kap-Pas2Ptc-Part-PossSg2]

[Peka-n saa-tu-a] apuraha-n?

[Pekka-Gen kap-Pas2Ptc-Part] ösztöndíj-Acc

'Mit csinálsz, miután megkaptad / Pekka megkapta az ösztöndíjat?'

(36) Az Inf2_{Iness} időhatározói szerkezet explicit –C-vel:

$V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf2}_{Iness}\langle-(-n^+)_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle$

a. *Kaisa pelästyí [Peka-n avat-e-ssa] /*

Kaisa megijed.Imperf.Sg3 [Pekka-Gen (ki)nyit-Inf2-Iness]

[minu-n avat-e-ssa-ni] ove-n.

[én-Gen (ki)nyit-Inf2-Iness-PossSg1] ajtó-Acc

'Kaisa megijedt, mikor Pekka kinyitotta / kinyitottam az ajtót.'

b. *Kaisa pelästyí häne-n avat-e-ssa-an ove-n.* (vö. (34))

Kaisa megijed.Imperf.Sg3 ő-Gen (ki)nyit-Inf2-Iness-PossSg3 ajtó-Acc

'Kaisa megijedt, mikor ő (valaki más) kinyitotta az ajtót.'

(37) Az Inf3 explicit –C-vel: $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf3}\langle-n^+_{-C}, -A/\text{H}/t_{+C}\rangle$

Huomaa-matta-ni / [*Kaisa-n huomaa-matta*]
 észrevesz-Inf3.Abess-PossSg1 [*Kaisa-Gen észrevesz-Inf3.Abess*]

Pekka-a / **Peka-n* / **Pekka lähdin* *koti-in.*
 Pekka-Part Pekka-Acc Pekka indul.Imperf.Sg1 haza-III

’Hazamentem anélkül, hogy észrevettem/ Kaisa észrevette volna Pekkát.’

A hatodik típusban immár teljesen eltűnik az igei +C szerepre jellemző esethalmaz, ugyanis erre az összetevőre testálódik át a kötelező koreferencia miatti implicitás, míg a –C szereplő (továbbra is) az egyeztető $-n^+$ ragot kapja. Az első és a hatodik típusban már nincsen közös faktor, de a (16)-ban bemutatott általános képlet mégis minden bemutatott igenévtípust lefed.

(38) Az Ágensparticipium: $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Part}_{Ag}\langle-n^+_{-C}, -_{+C}\rangle$

a. (24a) \rightarrow [*Tytön luke-ma*] / [(*Minu-n luke-ma-ni*)]
 [lány-Gen olvas-AgPtc] [(én-Gen) olvas-AgPtc-PossSg1]

kirja on mielenkiintoinen.
 könyv van.Sg3 érdekes

’A lány által / Az általam elolvasott könyv érdekes.’

b. (24b) \rightarrow [*Kaisa-n valitse-ma* / *rakasta-ma*] /
 [*Kaisa-Gen választ-AgPtc szeret-AgPtc*]

[*valitse-ma-ni* / *rakasta-ma-ni* *poika*]
 [választ-AgPtc-PossSg1 szeret-AgPtc-PossSg1] fiú

on kiva.
 van.Sg3 klassz

’[A Kaisa választotta / szerette] / [Az általam választott / szeretett]
 fiú klassz.’

c. *Pekka kirjoittaa kirja-n.* \rightarrow *Tämä kirja on*
 Pekka ír.Sg3 könyv-Acc ez könyv van.Sg3

Peka-n kirjoitta-ma (kirja).
 Pekka-Gen ír-AgPtc (könyv)

’Pekka megír(ja) a/egy könyvet.’ \rightarrow ’Ez a könyv Pekka írása.’ (’Ez a könyv egy Pekka írta könyv.’)

Érdekes, hogy bár a hatodik típus a legkevésbé igei, mégis pontosan a fordítottja a főnévi centrális esetkeretnek, ahogyan ezt az alábbi példában (39) láthatjuk.

(39) A főnévi és az ágensparticipiumi centrális keret:

$N\langle\emptyset/-_{-C}, -n^+_{+C}\rangle \sim \text{Part}_{Ag}\langle-n^+_{-C}, -_{+C}\rangle$

- a. *Pekka kirjoittaa kirja-n.* → *Pekka on kirja-n kirjoittaja.*
 Pekka ír.Sg3 könyv-Acc Pekka van.Sg3 könyv-Gen író
 'Pekka megírja a könyvet.' → 'Pekka a könyv (meg)írója.'
- b. *Pekka kirjoittaa kirja-n.* → *Tämä on Peka-n kirjoitta-ma kirja.*
 Pekka ír.Sg3 könyv-Acc ez van.Sg3 Pekka-Gen ír-AgPtc könyv
 'Pekka megírja a könyvet.' → 'Ez egy Pekka írta könyv.'
- c. *Péter a könyv(nek a) megírója.* N(∅_{-C}, Poss_{+C})
- d. *Kár lenne [Péternek megírnia a könyvet].* Inf(Poss_{-C}, Acc_{+C})
- e. *Ez egy [Péter írta] könyv.* Part_{Ag}(Poss_{-C}, -_{+C})

A finnben ágensparticipiumnak nevezett szerkezet a magyarban is létezik (39e), de itt nem produktív, mert itt a szabályos (40d)-ben látható szerkezet a preferált, ahol a bemeneti igei Ágens kikerül a centrális keretből:

(40) A finn ágensparticipiumnak megfelelő szerkezetek a magyarban

- a. *?Ez egy én írtam levél.*
- b. **Ez egy Péter Marinak írta levél./ *Ez egy Marinak Péter írta levél.*
- c. **Ez egy Péter tegnap írta levél./ *Ez egy tegnap Péter írta levél.*
- d. *Ez egy Péter által tegnap Marinak írt levél.* Part_{Pasi}(-) által

5. Összefoglalás

Ez a cikk Alberti (2013) hatásláncelméletére épült, mely azon az elképzelésen alapul, hogy a világbeli tapasztalat sokkal közvetlenebb módon képeződik le a nyelv szintaktikai és morfológiai struktúráira, mint azt más tematikus elméletek feltételezik. Ráműtöttem azonban, hogy az említett elmélet csupán akkor képes a vonzatszerkezet-változatok gazdag világáról maradéktalanul számot adni, ha nemcsak a – közvetlennek vagy objektívnek nevezhető – külvilági motivációt vesszük figyelembe (**A**→**B** hatás ⇒ ⟨A,B⟩ grammatikaifunkció-hierarchia), hanem valamiféle közvetett avagy szubjektív motivációt is, ami kognitív vagy pragmatiko-szemantikai motivációnak tekinthető. Gyakorlatilag arról van szó, hogy egy akár négy-öt tagú külvilágbeli hatásláncolatból mely láncszemek egymásra hatását lát(tat)ja a beszélő döntőnek, relevánsnak, beleértve ebbe egy szereplő önmagára való visszahatását is.

Elemzéseimben sorra vettem Alberti (1997, 2006, 2009, 2011a,b, 2013) magyarra (1. fejezet) és angolra (2. fejezet) vonatkozó legfontosabb elemzéseit abból a célból, hogy mindenütt rámutassak a közvetett/szubjektív motivációra. Majd saját elemzéseimet (Farkas 2012) tekintem át ugyanebből a szempontból két területen: a

finn igei vonzatszerkezet-változatok területén (3. fejezet), majd a főnéviek és igené-
viek területén (4. fejezet).

Az elemzések alapján megerősítve látom Alberti et al. (2015) hipotézisét, mi-
szerint a nyelvi forma (a szintaxis és a morfológia) arra törekszik, hogy a külvilág-
nak és a beszélő belső világának bizonyos tényezőit hűségesen leképezze. E ténye-
zők, a mondatokban megnevezett szereplők viszonyaira vonatkoztatva: a külvilági
hatásirány, a szubjektív hatásrelevancia és a információszerkezeti hatókör. E három
motiváló tényező bonyolult összjátéka elfedi a motiváltság tényét, de ha megtalál-
juk a megfelelő nézőpontot, a nyelvi tények szövevényes káosza természetesen mo-
tivált, áttekinthető rendszerként lép elénk.

HIVATKOZÁSOK

- Alberti, Gábor 1997. *Argument Selection*. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Alberti Gábor 2006. A szóképzéssel együttjáró vonzatszerkezet-változások rendszere. *Nyelvtudományi Közlemények* 103: 75–105.
- Alberti Gábor 2009. A szóképzéssel együttjáró vonzatszerkezet-változások egy polaritásérzékeny rendszere. In: Fancsaly Éva (szerk.): *Tanár és tanítvány. Írások Györke József és Hajdú Péter tiszteletére* (2002–2007). Studia Linguistica. Dialóg Campus, Budapest – Pécs. 122–145.
- Alberti Gábor 2011a. *ŔeALIS*, avagy a szintaxis dekompozíciója. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* XXIII. 51–98.
- Alberti Gábor 2011b. „Mit állítunk?” In: Szűcs Tibor – Nádor Orsolya – Kárpáti Eszter (szerk.): *Hungarológiai Évkönyv* 12. *A 80 éves Szépe György köszöntése*. Dialóg Campus, Pécs.
- Alberti Gábor 2013. Az argumentumok precedenciaelvű realizálódása. In: Kádár Edit – Szilágyi N. Sándor (szerk.): *Analógia és modern nyelvelírás*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. 9–41.
- Alberti Gábor – Gervain Judit – Schnell Zsuzsanna – Szabó Veronika – Tóth Bálint 2015. A vonzatsorrend és az esetmorfológia külső meghatározottsága. *(Jelen kötetben.)*
- Alberti Gábor – Károly Márton – Kleiber Judit 2012. A mondatoktól a hatóköri relációkig – és vissza. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* XXIV. 135–150.
- Bereczki Gábor 2003. *A magyar nyelv finnugor alapjai*. Universitas Kiadó, Budapest.
- Borbély Angéla 2012. Általánosítás és ál-reflexivitás a lengyel nyelvben. In: Alberti Gábor – Kleiber Judit – Farkas Judit (szerk.): *Vonzásban és változásban*. PTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Pécs. 103–120.
- Bresnan, Joan – Kanerva, Jon 1989. Locative inversion in Chichewa: A case study of factorization in grammar. *Linguistic Inquiry* 20: 1–50.
- Croft, William 2001. *Radical Construction Grammar. Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford University Press, Oxford.
- Csepregi Márta 1989. *A finn mint rokonnyelv*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Dowty, David 1991. Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language* 67/3: 547–619.
- Farkas, Judit – Alberti, Gábor 2011. The Finnish Voice Continuum. Talk at *International Conference on the Structure of Hungarian & Scandinavian and Uralic Languages*, Univ. of Lund, Sweden, 27 Aug. 2011.
- Farkas Judit 2012. A produktív finn képzőkről. In: Alberti Gábor – Kleiber Judit – Farkas Judit (szerk.): *Vonzásban és változásban*. PTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Pécs. 208–245.

- ISK: Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004. *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Komlósy András 1982. Deep Structure Cases Reinterpreted. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Hungarian General Linguistics, Linguistic and Literary Studies in Eastern Europe* 4. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia. 351–385.
- Komlósy András 1992. Régensek és vonzatok. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan, I. Mondattan*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 299–527.
- Laczkó Tibor 2000. Az ige argumentumszerkezetét megőrző főnévképzés. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 293–408.
- Levin, Beth – Rappaport, Malka 1986. The Formation of Adjectival Passives. *Linguistic Inquiry* 17: 623–662.
- Lidz, Jeffrey – Gleitman, Lila R. 2004. Argument structure and the child's contribution to language learning. *TRENDS in Cognitive Sciences* 8/4: 157–161.
- Naigles, Letitia 1990. Children use syntax to learn verb meanings. *Journal of Child Language* 17: 357–374.
- Shore, Susanna 1986. *Onko suomessa passiivia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

SUMMARY

Case Studies in a Thematic Theory Based on Chains of Influence

This paper has been based on Alberti's (2013) influence-chain theory, the central hypothesis of which is that the mapping between our experiences concerning the external world and the syntactic and morphological structures of language is much direct than as is assumed in other thematic theories. I have pointed out, nevertheless, that this theory can exhaustively account for the rich realm of argument-structure versions if not only the motivation coming from the external world is considered (influence A→B outside ⇒ hierarchy ⟨A,B⟩ of grammatical functions) but also some kind of indirect, or subjective, motivation is taken into consideration, which can be regarded as a cognitive or pragmatico-semantic type of motivation. The practical essence of this idea is as follows: of a long chain of influence in the external world, it is crucially important the influence of which particular pieces of the chain on each other is qualified by the speaker as relevant in a particular situation (including a participant's reflexive influence on itself). In my case studies Alberti's analyses concerning Hungarian and English families of related argument-structure versions and my own Finnish data (Farkas 2012) are re-analyzed and re-interpreted to a certain extent, in the light of the new – motivated – cognitive or pragmatico-semantic starting point.

Keywords: model Tau, central frames, Finnish language, non-finite constructions, chain of influence